

UDK:373

Irgash TANGIROV,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti dotsenti v.b.

O‘zMU professori U.Bo‘tayev taqrizi asosida

ZAMONAVIY SIYOSIY JARAYONLARDA SIYOSATSHUNOSLIK FANINING O‘RNI

Annotatsiya

Mazkur maqolada mamlakatimizda zamonaviy siyosiy fanlarning dastlabki rivojlanish va uning siyosiy jarayonlarni ta’siri ochib berilgan. Maqola ikki qismdan iborat birinchi qismida siyosatshunoslik fani – Mustaqil O‘zbekiston taraqqiyotida tutgan o‘rni, ikkinchi qismida Zamonaviy dunyoda siyosatshunoslik fanining ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: global, siyosat, siyosatshunoslik, zamonaviy siyosiy jarayonlar, burch, mas’uliyat.

РОЛЬ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ В СОВРЕМЕННЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ

Аннотация

В данной статье описывается начальное развитие современной политической науки в нашей стране и ее влияние на политические процессы. Первая часть статьи состоит из двух частей – роль политологии в развитии независимого Узбекистана, а вторая часть описывает значение политологии в современном мире.

Ключевые слова: глобальный, политика, политология, современные политические процессы, долг, ответственность.

THE PLACE OF POLITICAL SCIENCE IN MODERN POLITICAL PROCESSES

Annotation

This article reveals the initial development of modern political science in our country and its impact on political processes. The article consists of two parts: the first part, which describes the place of political science in the development of independent Uzbekistan, and the second part, which describes the importance of political science in the modern world.

Key words: global, politics, political science, modern political processes, duty, responsibility.

Kirish. Hozirgi zamonda global miqyosda shiddatli o‘zgarishlar yuz bermoqda, xalqaro maydonda kuchlarning yangi nisbati shakllanmoqda. Shu bilan birga, xalqaro maydonda yangi tahlikalar paydo bo‘lmoqda va bu holat dunyo davlatlarini yuzaga kelayotgan muammolarga munosib yechim topish, siyosiy va iqtisodiy strategiyalarni yangilashga majbur qilmoqda. XXI asr global tendensiyalarining mamlakatimiz ichki va tashqi siyosati ustuvor yo‘nalishlariga ta’siri muhim masala bo‘lib, shubhasiz, u O‘zbekiston siyosatshunosligining kun tartibida doimo dolzarbdir. Chunki zamonaviy siyosiy jarayonlarni milliy manfaatlar nuqtai-nazaridan tahlil etish har qanday davlatning vatanparvar mutaxassisi oldidagi burch va mas’uliyat sanaladi. Shundan kelib chiqib, zamonaviy siyosiy jarayonlarda siyosatshunoslikning o‘rni haqida to‘xtalsak quyidagi jihatlar namoyon bo‘ladi.

Siyosatshunoslik fani – Mustaqil O‘zbekiston taraqqiyotida tutgan o‘rni. O‘zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi zamonaviy siyosiy fanlarning dastlabki rivojlanish nuqtasi deb e’tirof etish mumkin. Siyosatshunoslik esa fan sifatida mamlakatning oliy ta’lim muassasalarida 1993 yildan boshlab o‘qitila boshlandi. Shakllanish va rivojlanish jarayonida siyosiy fanlar mustaqil taraqqiyotning barcha qiyinchiliklari, ziddiyatlari va konfliktlarini o‘z genezisida aks ettirdi. Bu degani, aynan mustaqil O‘zbekiston istiqbolini qurish, ichki va tashqi siyosatda o‘zini namoyon etish uchun ijtimoiy-gumanitar fanlar qatori siyosatshunos kadrlarga ehtiyoj bor edi. Bu ehtiyoj bilan mamlakatimizni siyosiy jarayonlarga integratsiya bo‘lishi, uning o‘tkir islohotlariga qarshi javob mexanizmlarini ishlab chiqish hamda siyosiy hayotga tadbiq etish demokratik davlatning strategik maqsadi edi. Shuning uchun siyosatshunoslik fani mustaqil O‘zbekistonni davlat mustaqilligi bilan bog‘liq holda shakllanib, rivojlanib kelishi bilan izohlanadi.

Siyosatshunoslik fanini siyosiy jarayonlardagi ahamiyati shundaki, sobiq Ittifoq davrida “Ilmiy kommunizm”, “KPSS tarixi” kabi tushunchalarni ilmiy doiradan chiqarib tashlash, yangi mustaqil davlatning demokratik siyosatini yangi tafakkur va yangicha dunyoqarash asosida shakllantirish va tahlil etishda ham roli beqiyos. Sababi, yillar mobaynida eskicha qarash va yondashuvlar sovet mafkurasi xosilasi sifatida naqafat ishtimoiy hayotda balki siyosiy boshqaruvda ham aks etib keldi. Shuning uchun ham siyosatshunoslik fanini roli mana shu eskicha qarashlardan voz kechishga xissa qo‘shishi uchun ham bu fanni fundamenti qurildi lekin 2001 yildan boshlab siyosatshunoslik bo‘yicha bakalavriat va magistratura ta’lim yo‘nalishi to‘xtatildi, 2015 yilda esa “Siyosatshunoslik” fanini o‘qitish Oliy ta’lim tizimidan olib tashlandi. Bu davrda mamlakatda siyosiy fanlarning rivojlanishi to‘xtab qoldi[1]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019yil 29yanvarda «Siyosiy fanlar sohasida kadrlarni tayyorlash, fundamental va amaliy tadqiqotlar samaradorligini oshirish choratadbirlari to‘g‘risida»gi qarori[2] qabul qilinishi mamlakatimizda siyosiy fanlarni rivojlanishiga yangi davrni boshlab berdi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o‘zining “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” kitobida ta’kidlaganidek, xalqimizning siyosiy tafakkuri va ijtimoiy faolligi yuksalib borayapti, atrofdagi voqealarga beparvo bo‘lmasdan, aksincha, islohotlarimizga daxldorlik tuyg‘usi bilan yashamoqda[3]. Ushbu qarordan so‘ng 2019-2020 - o‘quv yilidan Jahon iqtisodiyoti diplomatiya universitetida, 2020-2021 - o‘quv yilidan O‘zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universitetida, 2021 -2022-o‘quv yilidan O‘zbekiston Milliy universitetida (bakalavriat) 60310700 - Siyosatshunoslik ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha kadrlar tayyorlash tizimi takomillashdi.

O'zbekiston milliy taraqqiyotining yangi bosqichida amalga oshirilayotgan demokratik o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish, fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish, davlat va jamiyat boshqaruvini demokratlashtirish, ko'ppartiyaviylik tizimini mustahkamlash, boshqaruv tizimining turli tarmoqlarida yangicha fikrlaydigan, o'z fikri va pozitsiyasiga ega bo'lgan kadrlarni joy-joyiga qo'yish masalasi yanada dolzarb masalaga aylandi. Siyosatshunos mutaxassislarini tayyorlash – mamlakatimizda ro'y berayotgan chuqur institutsional o'zgarishlarni o'rganishda tadqiqotchilarning demokratlashuv va modernizatsiyalashuv jarayonlarini har tomonlama anglashi, ularda ishtirok etishi, jarayonlarni ilmiy-siyosiy baholay olishi va O'zbekiston siyosiy tizimini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar, takliflar ishlab chiqishida amaliy ahamiyatga ega. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017 yil 7fevraldagi PF4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida "Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirish"ning alohida tamoyil sifatida belgilanishi, ushbu vazifani amalga oshiruvchilar, asosan, mana shu yo'nalish mutaxassislari zimmasiga ulkan mas'uliyatni yukladi va siyosatshunos kadrlarni tayyorlashga alohida e'tiborni talab etdi. Shu nuqtai nazardan 2017/2018 o'quv yilidan boshlab siyosiy fanlar ixtisosliklari bo'yicha tayanch doktoranturaga kvotalar ajratildi.

Shuningdek, O'zbekiston Milliy universiteti huzurida DSc.29.08.2017.S.01.08 (2019 yildan DSc.03/30.12.2019.Ss.01.08) raqamli ixtisoslashtirilgan Ilmiy Kengash tashkil etildi. Ilmiy Kengashda falsafa doktori - (PhD) va siyosiy fanlar doktori (DSc)-ilmiy darajalari bo'yicha quyidagi ixtisosliklarda ilmiy ishlar himoya qilishga ruxsat berilgan. Jumladan, 23.00.01 - Siyosat nazariyasi va falsafasi. Siyosiy ta'limotlar tarixi va metodologiyasi; 23.00.02 - Siyosiy institutlar, jarayonlar va texnologiyalar; 23.00.03 Siyosiy madaniyat va mafkura;

Toshkent davlat sharqshunoslik universitetida 23.00.02 - Siyosiy institutlar, jarayonlar va texnologiyalar; 23.00.04 - Xalqaro munosabatlar va jahon siyosati;

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasida DSc.20/13.05.2020.Ss.23.03-raqamli ixtisoslashtirilgan Ilmiy Kengashda 23.00.02 Siyosiy institutlar, jarayonlar va texnologiyalar;

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti huzuridagi DSc.11/30.12.2019.Tar/Yu/I/S/24.01-raqamli ixtisoslashtirilgan Ilmiy Kengashda 23.00.04 - Xalqaro munosabatlar, jahon va mintqa taraqqiyotining siyosiy muammolari ixtisosliklari bo'yicha himoyalarni amalga oshirilmoqda. O'zMu huzuridagi mazkur kengashda keyingi 7 yil 130 dan ortiq, shundan 100 g yaqin falsafa doktori, o'ttizga yaqin siyosiy fanlar doktori ilmiy dardajasini bo'yicha himoyalar bo'lib o'tdi[4]. Ushbu kadrlar bugun mamlakatimizni ichki va tashqi siyosatda milliy manfaatlarini himoya qilish yo'lida faoliyat olib bormoqda.

Zamonaviy dunyoda siyosatshunoslik fanining ahamiyati. O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 33 yilligini izchil ichki islohotlar va yangilangan tashqi siyosat bilan kutib olmoqda. Mamlakat ichki hayotida kuzatilayotgan ochiqlik, innovatsiya va yangilanishlar, shuningdek, iqtisodiy liberallashtirish, bozorni rivojlantirish, tadbirkorlik muhitini yaxshilash, raqamlashtirish, yangi texnologiyalarni joriy qilish, ta'lim va ma'rifat, fuqarolar faolligi va inson huquqlari himoyasiga e'tibor – bularning barchasi, shubhasiz, mamlakatimizning tashqi siyosatiga ta'sir o'tkazmoqda. Aksariyat xalqaro ekspertlar va xorijiy siyosatchilar fikricha, bugun O'zbekiston o'zining misli ko'rilmagan ochiqligi va jadalligi bilan ajralib turgan izchil, aniq va konstruktiv siyosat yuritmoqda. Xo'sh buning sabablaridan bittasi –

mamlakatimizda siyosiy jarayonlarni tahlil etadigan fan sohasining elitasi shakllanib qaror topganligi bilan belgilanadi. Sababi, global o'zgarishlar va siyosiy jarayonlardagi muammolarga innovatsion yechimlar siyosatshunoslar ham milliy taraqqiyotda samarali ishtirok etayotgan milliy kadrlar orqali javob topiladi. Chunki, davlat taraqqiyoti, siyosiy jarayonlar va munosabatlarning ichki qonuniyatlari siyosatshunoslikning predmeti hisoblanadi. Ana shu predmetni siyosiy institutlar, subyektlar, munosabatlar, islohotlar, boshqaruv turlari tomonidan o'rganadi va bu uning obyektini tashkil etadi. Bunday predmet va obyekt boshqa hech qaysi gumanitar fanda mavjud emas. Boshqa fanlar esa ushbu masalalarga bilvosita va faqatgina o'z ilmiy vazifasi doirasida murojaat qiladi. Aynan siyosatshunoslik fani ham siyosiy jaaryonlarni tashkil etuvchi elementlarni o'rganish, tahlil etish bilan birga uning samarali yechimlari borasida istiqbolli prognozni taqdim etishi bilan ajralib turadi. Mana shu siyosatni siyosatshunoslik fanini o'zlashtirgan mutaxassis/tahlilchi amalga oshiradi.

Albatta, dunyodagi jarayonlar mamlakatimiz rahbariyati tomonidan O'zbekistonning ichki va tashqi siyosiy kursini belgilash va amalga oshirishda chuqur tahlil qilinmoqda hamda inobatga olinmoqda. Xalqaro maydondagi vaziyat va yuzaga kelayotgan har qanday tahlikadan qat'i nazar, davlatimiz mustaqilligi va suvereniteti, xavfsizligi va fuqarolar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti hamda barcha fuqarolarimiz farovonligi ishonchli tarzda ta'minlanishi zarur. Aynan ushbu jihat davlatimiz xavfsizligining asosini tashkil etadi. Bu asosni esa siyosatshunoslik fani o'rganib uning istiqbolini ilmiy asoslantirgan holda prognozlashtirish vazifasini bajaradi.

Siyosiy jarayonlar mohiyatini anglab yetuvchi, ularni O'zbekiston manfaatidan kelib chiqqan holda tahlil qila oluvchi mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj hozirgi kunda oshib bormoqda. Bu masalalarni o'rganish, tahlil etish uchun siyosiy fan va siyosiy bilimlarning mazmun mohiyatini anglab olish zarur. Buni esa – siyosatshunoslik fani amalga oshiradi. Siyosiy bilimni siyosiy ta'lim beradi. Siyosiy ta'lim Anri Barbyus (fransuz yozuvchisi va jamoat arbobi, 1873- 1935) ta'biri bilan aytganda, "g'oyalari va faoliyatni davlat tilidan inson tiliga o'tkazilishi"ni anglatadi[5]. Ta'rifdan ko'rinish turibdiki, siyosiy ta'limda muayyan davlat siyosati fuqarolar o'rtasida tushuntiriladi, sharhlanadi va targ'ib etiladi. Bu har qanday siyosatning tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Demak, siyosatshunoslik fanini mohiyatini angalagan fuqarolar ham siyosiy jarayonlarni to'g'ri va xaqqoniy asoslarini tushunib yetadi. Taniqli fransuz siyosatshunosi Raymon Aron "Demokratiya va totalitarizm" nomi bilan mashhur asarida ta'kidlaganidek: "Siyosat ijtimoiy hayot sohasi sifatida bu sohani minimal darajada bo'lsa-da anglashni talab etadi. Har qanday jamiyatda shaxslar, hech bo'lmaganda taxminan, kim buyruq berayotgani, hokimiyat qanday amalga oshirilayotgani to'g'risida tasavvurga ega bo'lishlari kerak. Har qanday siyosiy tartibotni tashkil etgan individlar uning mexanizmlari bilan tanish ekanligi ehtimol qilinadi. G'arb mamlakatlari demokratiya sharoitida uning qoidalarini bilmagan holda yashay olmas edilar[6] deb aytishi negizida yuqoridagi fikrlarimiz isbotlanadi.

Qolaversa, bugungi kunda axborot texnologiyalarini rivojlangan bir sharoitda zamonaviy siyosiy jarayonlarni tahlil etuvchi mutaxassislar, bloggerlar va boshqa o'zidan "tahlilchi" yasab olgan kadrlar ko'payib bormoqda. Ular ham siyosiy jaaryonlarni ma'lum bir yo'nalishini tahlil etib, o'zining fikr va mulohazalarini aytishi mumkindir ammo siyosatshunoslik fanini ilmiy paradigmalari, qonuniyatlari hamda diskursi asosida milliy manfaatlar nutqia-nazaridan tahlil va bashorat qilib berishi uchun siyosatshunoslik sohasida bilim va malakasi bo'lishi lozim. Chunki dunyo betartib va murakkab sharoitda rivojlanmoqda. Siyosiy jaaryonlarda bitta "A yoki B"

davlatning milliy manfaatlariga zid munosabat bildirib qo'yish asosida davlatlararo munosabatlarni buzilishiga ta'sir etishi mumkin. Shuning uchun nazariy bilimlar amaliy tahlilning kuchini namoyon etadi.

Xulosa o'rnida aytish kerakki, Yangi davlat va yangi fan bir-biriga hamohang. Siyosatshunoslik fani Yangi O'zbekiston va uning taraqqiyoti uchun aynan hozir, global o'zgarishlar va xalqaro beqarorlik davrida kerak. Bu yo'lda

siyosatshunos kadrlarni tayyorlash, ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish maqsadga muvofiq. Siyosatshunoslik uning tarkibiy qismlariga yaqin bo'lgan fanlarga deyarli dunyoning barcha davlatlarida talab katta va rivojlanib kelmoqda, va bu fanlar O'zbekistonning yangi taraqqiyoti uchun ham o'ta muhim. Shu bilan birga, bu yo'nalishdagi tadqiqotlarni nafaqat oliy ta'lim yurtlarida, balki "aql markazlari" darajasida ham rivojlantirish lozim.

ADABIYOTLAR

1. Қирғизбоев М. Сиёсатшунолик: олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. – Т.: Шарқ, 2024. -504-бет.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019йил 29январда «Сиёсий фанлар соҳасида кадрларни тайёрлаш, фундаментал ва амалий тадқиқотлар самарадорлигини ошириш чоратадбирлари тўғрисида»ги қарори//<https://lex.uz/docs/4182353?ONDATE2=04.07.2023&action=compare>
3. Mirziyoev Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. –B.19
4. Бўтаев У. Муаллифлигида Сиёсатшунолик дарслик. – Т.: Info Capital Books, 2024. – 480 бет.
5. Категории политической науки. – М.: МГИМО, МИД РФ, “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2002. – 47 с
6. Бўтаев У. Муаллифлигида Сиёсатшунолик дарслик. – Т.: Info Capital Books, 2024. – 480 бет. Арон Р. Демократия и тоталитаризм: монография. – М.: Директ-Медиа, 2007. 510 стр. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Aron/01.php.